

A photograph of a red building with a white section, a road, and a landscape in the background. The building has a red facade with a white section on the right. There is a small window on the red part and a larger window on the white part. The road is in the foreground, and the landscape includes a field and trees in the distance.

Architectuurnota

2009-2014

Vlaams Bouwmeester
Vlaams Architectuurinstituut

Architectuurnota

2009-2014

Vlaams Bouwmeester
Vlaams Architectuurinstituut

“In een democratie hebben architectuur en politiek met elkaar gemeen dat ze gericht zijn op het verbeteren van de levensomstandigheden van mensen. De vraag “In wat voor samenleving willen wij leven?” staat daarbij centraal.

Dat is een moreel en cultureel vraagstuk, waarin de opvattingen over de vraag wat een menswaardig bestaan is steeds opnieuw overdenking verdienen.

Een uitdijend Europa, positieve en negatieve gevolgen van globalisering, veranderingen in de bevolkingssamenstelling en in de leefwijzen in de steden, insluiting en uitsluiting van bevolkingsgroepen, herstructurering van de agrarische sector en milieuvraagstukken bepalen momenteel de agenda.”¹

1. Een architectuurnota voor Vlaanderen

Inspiratie

Vlaanderen heeft nood aan een doortastend en toekomstgericht beleid waarvan architectuur integraal deel uitmaakt. In een samenleving waarin wat gebouwd of aangelegd wordt het landschap bepaalt, vormen architectuur en ruimtelijke planning de koppeling tussen verschillende maatschappelijke domeinen. Een overheid mag dan sectoraal denken of opgedeeld zijn, architectuur is dat niet. Deze architectuurnota wil de komende Vlaamse regering inspireren en accenten leggen die essentieel zijn voor ieder architectuurbeleid dat op de toekomst gericht wil zijn. Zo'n beleid is in de eerste plaats geïntegreerd. Het doorkruist politieke kaders en administratieve begrenzingslijnen. Het dwingt tot samenwerken en samen denken.

Een van de hoofdbekommernissen van de architectuurnota is de ontwikkeling van een nieuwe attitude, een zogenaamde *architectuur-reflex*, die ervoor zorgt dat architectuur in de meest uiteenlopende maatschappelijke domeinen de evidentie wordt die ze in wezen is.

Architectuur-reflex

Architectuur beschikt over de unieke eigenschap orde te brengen in de strijd om de ruimte. In een versnipperd en verkaveld landsdeel als Vlaanderen zijn ruimtelijke planning en architectuur meer dan een luxe. Ze zijn een noodzaak. De architectuur-reflex zorgt ervoor dat maatschappelijke noden en uitdagingen niet alleen van binnenuit, maar ook van buitenaf, vanuit de omgeving en het landschap, bekeken worden. Architectuur ontleent haar betekenis finaal aan die geïntegreerde visie. Het geïntegreerde architectuurproject blijkt vaak een geschikt instrument om cruciale thema's in een samenleving omvattend en duurzaam aan te pakken. Wie van verzorgingstehuizen een thuis wil maken, wie van steden groenere

ruimtes wil maken, wie van musea en theaters ontmoetingsplaatsen wil maken, wie van infrastructuurwerken ook een landschap wil maken, kan niet om architectuur en ruimtelijke planning heen.

Architectuur-cultuur

Net als ieder denken heeft denken over architectuur en ruimte zuurstof nodig. Debat, ontwerpend onderzoek, architectuurkritiek, historisch architecturaal onderzoek, analyses van de ruimtelijke omgeving: ze vormen het intellectuele en breed culturele draagvlak van de architectuur. Ook zij maken integraal deel uit van ieder kwaliteitsvol en doordacht architectuurproject. Iedere ingreep in het landschap, in de stad of in de omgeving vloeit voort uit een reflectie over dat landschap, die stad of die omgeving. Het is belangrijk dat een maatschappij meedenkt over de ruimtelijkheid die ze hebben wil, over de steden waarin ze wil wonen. Architectuur-cultuur mag geen goed zijn van enkelen, het behoort iedereen toe. Communicatie over wat architectuur is en wat ruimtelijkheid betekent, zijn essentieel om die brede betrokkenheid te creëren.

2. Architectuur: een gemeen goed over de maatschappelijke bijdrage van architectuur

Traditioneel wordt architectuur gedefinieerd als “de kunst en de leer van het ontwerpen en uitvoeren van bouwwerken”².

Dit wekt de indruk dat architectuur stopt waar ook het gebouw eindigt en dat architectuur niets te maken heeft met het stadsdeel of de omgeving waarin dat gebouw staat. Architectuur is geen geïsoleerd bezig zijn. Ze heeft met de essentie van politiek gemeen dat ze de levensomstandigheden van mensen wil veranderen en - in het beste geval - verbeteren. Tussen architectuur en maatschappij bestaat een bijzondere dynamiek, waarbij beiden op elkaar inspelen en elkaar mee vormgeven.

Architectuur is een motor van cultuur en van de economie en legt mee de contouren vast van de identiteit waarmee een stad, een regio of een land zich vereenzelvigen. In die zin zijn architectuur en ruimtelijke planning in staat unieke, authentieke plekken te creëren die – hoewel nooit helemaal definitief – een lijn trekken tussen hier en daar, tussen thuis en ‘den vreemde’. Het is dat bijzondere, typische of specifieke van een plek dat bepaalt waarom mensen op reis gaan naar Toscane of de Provence. Er is een vorm van identiteit zichtbaar en uit het samenspel tussen landschap, stedelijkheid en ruimtelijk gevoel ontstaat een biotoop waar het goed vertoeven is.

Architectuur is ook gelaagd. De schaalniveaus waarop architectuur zich manifesteert, variëren van het kleinschalige van meubilair tot het grootse van een stad of een omliggend landschap. Op al deze niveaus kan architectuur het verschil maken tussen tijdelijke, modieuze, onaangepaste verschijningen of tijdloze, multifunctionele, duurzame oplossingen. Het gevolg is dat architectuur zelden doel op zich is, tenzij als uitzonderlijke attractie of bijzonder monument. Dienstbaarheid is een essentieel kenmerk van architectuur. Ze probeert maatschappelijke meerwaarde

te creëren en streeft ernaar rationeel om te springen met de beschikbare materialen en ruimte. Kwalitatieve architectuur heeft weinig gemeen met spektakelarchitectuur. Kwalitatieve architectuur hoeft evenmin synoniem te zijn van architectuur met de grote A. Kwalitatieve architectuur is ook niet afhankelijk van de grootte of de omvang van de opdracht. De kracht van de architectuur herken je aan “de bijdrage die ze levert aan haar omgeving.”³

Visie

Architectuur is in wezen toekomstgericht. Ze geeft gestalte aan de ambities en idealen van een samenleving, aan wat een maatschappij wil zijn en worden. Architecturaal denken is ook het voortdurend in vraag stellen van die samenleving, het zoeken van pijnpunten en het onderzoeken van mogelijke oplossingen. Hoe ga je bijvoorbeeld in Vlaanderen om met de voortdurende druk op de publieke ruimte? Hoe verzoen je die met de private ruimte en hoe verhinder je dat openbare ruimte niet enkel restruimte wordt tussen gebouwen en terreinen? Architectuur kan verkwiste ruimte terugwinnen. Ze kan harmonie scheppen en zo het sociale weefsel van stad of platteland versterken.

Welvaart

Op die manier ontwikkelt architectuur zich als een katalysator van groeiende welvaart. Kwaliteitsvolle gebouwen, een heraangelegde dorps- of stadskern, een bewuste omgang met de publieke ruimte errond maken een buurt opnieuw aantrekkelijk om te wonen of werken en brengen investeringen met zich mee. Architectuur heeft zo een positief economische impact, waardoor bijvoorbeeld een uitgerangeerde spoorwegsite, een verlaten mijnsite of een verstilte haven herleven.

Welzijn

Minder meetbaar, maar minstens even belangrijk is de capaciteit van architectuur en ruimtelijke planning om levenskwaliteit, welzijn en

welbehagen van bewoners en gebruikers te verhogen. Zeker in de onderwijs- en de zorgsector, kan architectuur bijdragen tot gebouwen en infrastructuur die inspireren en stimuleren maar ook de nodige rust en huiselijkheid scheppen. In een maatschappij waar commerciële drukte en eisen de ruimte in aanzienlijke mate conditioneren, kunnen architectuur en ruimtelijke planning oases creëren.

3. Het hedendaagse architectuurbeleid in Vlaanderen

Een kleine historiek

Onder meer met de uitgave van het *Jaarboek Architectuur Vlaanderen*⁴, de installatie van de Vlaams Bouwmeester en zijn team (1999)⁵ en de oprichting van het Vlaams Architectuurinstituut (VAi, 2001)⁶ maakte de Vlaamse overheid een begin met de erkenning van de culturele en maatschappelijke betekenis van hedendaagse architectuur. Het is de kerntaak van het team Vlaams Bouwmeester van de Vlaamse Overheid een voorbeeldig bouwheer te maken. Hierbij horen ook het nemen van beleidsvoorbereidende initiatieven en de bevordering van een bredere architectuurcultuur in Vlaanderen.

Het Vlaams Architectuurinstituut vertrekt vanuit een cultureel perspectief. Naast de elementaire noodzaak van bouwen, is architectuur ook een zaak van ambities en doelstellingen formuleren en van existentiële vragen stellen. Het Vlaams Architectuurinstituut wil met het bewust en goed informeren van het publiek over de veelzijdigheid van architectuur, stedenbouw en landschapsontwikkeling de vraag naar betere architectuur stimuleren. Een kritische en betrokken bevolking heeft een positief wederkerige invloed op het scherpstellen, verbeteren en daadwerkelijk realiseren van een kwaliteitsvolle leefomgeving en architectuur.

In het opengooien van architectuur en ruimtelijk denken naar een groter publiek toonde ook het internationaal kunstencentrum De Singel zich een pionier. Met een cyclus van tentoonstellingen en lezingen en met publicaties bracht het bezoekers en architecten in aanraking met andere visies op en vormen van architecturaal denken uit binnen- en buitenland. Deze aanpak vindt sinds kort weerklank in BOZAR in Brussel, dat in samenwerking met het architectuurtijdschrift *A+* op regelmatige basis architectuurtentoonstellingen organiseert.

Maar ook lokaal werken architectuurverenigingen rond die architectuurcultuur, bijvoorbeeld in Turnhout of in Hasselt. In Brugge is er Archipel met architectuurlezingen- en reizen. Het Leuvense Stad & Architectuur probeert met concrete projecten, actuele plannen en met discussies en reflectie rond architectuur en ruimte mee vorm te geven aan het stedelijke beleid in Leuven en in de provincie Vlaams-Brabant.

Het resultaat van deze groeiende dynamiek rond architectuur is een steeds grotere publieke interesse voor hedendaagse architectuur. Een mooi bewijs hiervan vormt het succes van de *Dag van de Architectuur*⁷, die het Vlaams Architectuurinstituut in samenwerking met lokale architectuurverenigingen en besturen sinds een paar jaar over heel Vlaanderen en Brussel inricht en die mensen tastbaar en concreet in contact brengt met hedendaagse architectuur. Impact en betekenis van deze dynamiek is niet te onderschatten. Ze vestigt de aandacht op de culturele meerwaarde van architectuur en op haar vermogen letterlijk en figuurlijk mee te bouwen aan een identiteit waarin mensen zich kunnen herkennen.

Deze initiatieven zijn in belangrijke mate mogelijk geweest dankzij de financiering door het Kunstendecreet. Ook de beurzen voor individuele trajecten van architecten, waarin de architect meer een eigen visie ontwikkelt en onderzoekt en minder als technicus optreedt, leverden hun bijdrage aan de voorzichtige ontwikkeling van culturele architectuurproducten.

Internationaal kader

De noodzaak van een architectuurbeleid vloeit niet alleen voort uit een interne ambitie van Vlaanderen een topregio te zijn in Europa, zoals geformuleerd in het toekomstplan *Vlaanderen in Actie* (ViA)⁸, het is ook en vooral een Europese eis en verwachting. Al in 2001 nam de Europese Raad een resolutie⁹ aan die de maatschappelijke waarde van architectuur onderkende en de nationale overheden aanspoorde maatregelen te nemen rond architectuurkwaliteit in stedelijke en landelijke gebieden.

Een geactualiseerde resolutie uit 2008¹⁰ verfiende de aanbeveling en riep de deelstaten op ervoor te zorgen dat de architectuur haar integrerende rol kan spelen voor een meer innovatieve en duurzame ontwikkeling. Verschillende Europese landen en regio's voeren intussen een architectuurbeleid.

Onder andere Denemarken, Schotland en Catalonië hebben architectuur ontdekt als integrerende factor voor innovatie, energie- en materiaalbewustzijn, duurzaamheid, citymarketing en sociabilisering van steden. Het is duidelijk dat Vlaanderen in dit internationale perspectief slechts een bescheiden plaats inneemt. Als Vlaanderen niet helemaal achterop wil geraken en als ze bovendien haar eigen ambities wil waarmaken, is het essentieel snel en degelijk werk te maken van een meer geïntegreerd architectuurbeleid.

Kentering?

Besturen op verschillende niveaus nemen al hun verantwoordelijkheid op als voorbeeldige bouwheer. Gemeenten en steden grijpen dankzij financiële impulsen vanuit het Vlaamse stedenbeleid of via Europese ontwikkelingsfondsen het stadsproject en de hedendaagse architectuur aan als hefboom voor stadsrenovatie. Een belangrijk gevolg is dat er meer zorg is voor vormgeving en voor de integratie van infrastructuurwerken en meer aandacht voor de architectuur van het landschap. Ook de aard van het opdrachtgeverschap evolueert. Het wordt objectiever en transparanter, onder meer doordat steden en gemeenten voor openbare aanbestedingen een ontwerper zoeken via de Open Oproep van het team Vlaams Bouwmeester¹¹. Zo'n driehonderd projecten werden de voorbije tien jaar op die manier opgestart, gecoördineerd en ontwikkeld.

Maar om werkelijk te spreken van een kentering en een gedragen architectuurcultuur blijven de geslaagde voorbeelden te vaak *lucky shots*. Bovendien zijn het vooral de lokale besturen die hedendaagse architectuur inzetten in geïntegreerde projecten en veel minder de regionale of federale overheden.

De Vlaamse Overheid is het aan haar eigen ambitieuze toekomstplan verplicht hierin een meer leidende rol te spelen. Niet alleen in de inhoudelijke ondersteuning van lokale besturen – wat het team Vlaams Bouwmeester al in belangrijk mate doet – maar vooral in de realisatie van de eigen projecten. Het gebeurt te vaak dat de Vlaamse Overheid zelf of haar verzelfstandigde agentschappen weinig of geen inspanningen leveren om de architecturale impact van die projecten te maximaliseren.

Het is mooi en interessant uit te pakken met een toeristisch actieplan voor de Vlaamse kunststeden¹² om gerichte impulsen te geven aan het toerisme in en naar die Vlaamse kunststeden. Door te spreken van *Innovatief cultuurtoerisme*, een *Bereikbaar Vlaanderen* en een *Congresregio Vlaanderen* wordt er een subtiele verbinding gemaakt tussen de troeven van het historische patrimonium en tussen wat hedendaagse architectuur kan betekenen, maar het ontbreekt aan consistente visie, vastberadenheid en operationele omkadering om daadwerkelijk te spreken van geïntegreerde architectuurprojecten.

“Ten einde de competitiviteitspositie in Vlaanderen te versterken moeten adequate middelen worden ingezet en alle betrokken actoren hun verantwoordelijkheid opnemen. Meer nog, de verwevenheid tussen onderzoek en ontwikkeling, ondernemen en internationaal ondernemen met daarbij oog voor de ruimtelijke dimensie en de kennisintensiteit impliceert dat een gefragmenteerd beleid ontoereikend is. De verwevenheid kan slechts in het beleid worden vertaald door een geïntegreerde aanpak die er naar streeft zo veel mogelijk synergie te realiseren tussen de verschillende beleidsdomeinen.”¹³

4. Het geïntegreerde project

Meer dan welke discipline is architectuur gebaat met een geïntegreerde aanpak die ernaar streeft een zo groot mogelijke synergie te realiseren tussen afzonderlijke beleidsdomeinen.

Wat?

Geïntegreerd denken is een wezenlijk onderdeel van de architectuur als discipline en van alles wat met ruimte te maken heeft. Architectuur op zich is een containerbegrip dat zowel meubilair en interieurs omvat als gebouwen, infrastructuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur. Bepalend voor een geïntegreerd project zijn enerzijds het noodzakelijke verband dat tussen die schaalniveaus bestaat en anderzijds de mate waarop opdrachtgever, financier(s), bouwheer, ontwerper(s), aannemer(s) en gebruiker(s) op een lijn staan, kruisbestuiving toelaten en elkaars taak in het proces duidelijk formuleren.

Waarom?

Het doel van geïntegreerd werken is de realisatie van efficiëntere en 'rijkere' projecten. In de complexe ruimtelijke en politieke werkelijkheid die Vlaanderen als regio is - hoge bevolkingsdichtheid, gespreide bebouwing, schaarse ruimte en een gefragmenteerde politieke besluitvorming - is de ontwikkeling van geïntegreerde projecten cruciaal, al was het maar om economisch competitief te blijven. Bekende beslissingsmechanismen en -procedures volstaan niet meer, net zomin als traditionele architecturale en ruimtelijke ingrepen. Architectuur moet de kans krijgen slimmere, flexibelere en genereuzere antwoorden te bieden op actuele vragen en bekommernissen. Door de lat van het ambitie- en kwaliteitsniveau voldoende hoog te leggen, kan architectuur een werkzaam instrument zijn in het formuleren van oplossingen voor de ontwikkeling van de

economische aantrekkingskracht van een stad of streek, het terugdringen van het broeikas-effect, de mobiliteit en het verzoenen van deze mobiliteit met wonen, het vrijwaren of creëren van nieuwe natuur, het terugdringen van armoede, de reanimatie van historische buurten en het bevorderen van de algemene leefkwaliteit.

Hoe?

Architectuur is een medium. Het is het product van een proces waarbij bemiddeld wordt tussen droom en daad, tussen ambities en mogelijkheden, tussen diverse belanghebbenden en directe actoren. De succesvolle uitkomst van een geïntegreerd project hangt af van de doeltreffende inzet van tijd en middelen en van de mate waarin alle betrokken actoren de ambities en doelstellingen in het proces respecteren en nastreven.

Bij scholenbouw komt het er bijvoorbeeld op aan het gebruik van grond en materiaal te beperken en waar mogelijk hergebruik te stimuleren. Hierbij spelen energiezuinigheid, flexibiliteit van het gebouw en inplanting een belangrijke rol. De architectuur van de school heeft impact op de mobiliteit rond de school en vice versa.

Innovatie, duurzaamheid en uitstraling zijn de ankerpunten van ieder mogelijk geïntegreerd project.

Innovatie

Het actieplan *Groen stadsgewest* dat de Vlaamse Overheid uitspelt in ViA, dicht architectuur een cruciale rol toe in de innovatie en activering van Vlaanderen tot een van de vijf welvarendste regio's van Europa¹⁴.

Innovatie en architectuur lijken in het plan hand in hand te gaan en toch schuilt er een paradox in dat streefdoel. Waar de overheid innovatie en architectuur op het ene moment met elkaar verbindt, koppelt ze deze op het andere moment weer van elkaar los. In plannen die *Open ondernemer*, *Lerende Vlaming*, *Slimme draaischijf Europa* of *Medisch centrum Vlaanderen* heten, verdwijnt de architectuur helemaal uit beeld. Zonder architectuur-reflex dreigen deze plannen een voor een hun doel te missen. Een

draaischijf kan pas draaien als ze deel is van een groter, geïntegreerd en innovatief geheel.

Als tak van de *Creatieve industrie*¹⁵ in Vlaanderen is innovatie voor architectuur essentieel. Innovatie houdt een samenleving up-to-date en dwingt tot een voortdurende heroriëntatie. Zeker de wereldwijde crisis noopt tot creatieve, innovatieve en geïntegreerde oplossingen om tot een duurzame relance te komen. Maar de individuele ontwerper of architect wordt zelden beloond voor innovatief werk. De Vlaamse realiteit is er vooral een van concrete bouwopdrachten, waardoor de algemene visie van een architect of ontwerper en zijn opgebouwde kennis te weinig gevaloriseerd worden in architectonische uitdagingen die verder reiken dan het bouwen. Bureaus die toch investeren in innovatie of in het genereren van maatschappelijke meerwaarde in hun architecturale en ruimtelijke projecten doen dit met eigen middelen. Hierdoor ondermijnen ze hun eigen concurrentiepositie in een markt die architectuur nog te vaak reduceert tot de reproductie van gestandaardiseerde gebouwen.

Er dreigt inflatie en vervlakking, zowel van de kwaliteit van de architectuur als van die van de openbare ruimte. Daarom is het noodzakelijk de innovatieve kracht van architectuur te erkennen en te ondersteunen. Ontwerpen is ook onderzoeken en ontwerpmatig onderzoek is de zuurstof van de architectuur. Naast de *Open ondernemer* waar ViA voor pleit, moet de overheid durven inzetten op de *Ondernemende onderzoeker* die de architect kan zijn.

Duurzaamheid

Voor de Romeinse architect Vitruvius was architectuur de integratie van *Venustas* (schoonheid), *Utilitas* (bruikbaarheid) en *Firmitas* (deugdelijkheid of duurzaamheid). In onze huidige samenleving zijn duurzaamheid en innovatie nauw met elkaar verbonden. Het pleidooi dat het actieplan Groen stadsgewest houdt voor de bouw van duurzame huizen en steden komt vooral neer op de inschakeling en uitbouw van hernieuwbare energiebronnen, het verbeteren van isolatiematerialen en het

voorkomen of recycleren van afval. De overheid wil duidelijk het voortouw nemen en plant enkel nog de bouw van ‘nul-energie-gebouwen’. Men kan zelfs verder gaan en het woonbeleid richten op de ontwikkeling van gebouwen die energie produceren in plaats van enkel te verbruiken.

Maar duurzaamheid is meer dan het oordeelkundig gebruik van materialen en het optimaliseren van energieverbruik. Het gaat ook over culturele duurzaamheid, over het vrijwaren van het geheugen van een stad of land. Erfgoed en monumentzorg hebben aangetoond dat culturele duurzaamheid samenhangt met het potentieel van het gebouwde patrimonium. Een potentieel dat bepaald wordt door de plaats, de identiteit en de oorspronkelijkheid.

Culturele duurzaamheid gaat uit van een intelligente en geïntegreerde omgang met historische gebouwen, zeker wanneer zij worden ingeschakeld in de zich steeds opnieuw actualiserende maatschappij. Duurzaam bouwen binnen een historische context vraagt om bijzondere en creatieve oplossingen. Het volstaat niet snel wat energiebesparende maatregelen uit te voeren. Ook hier dringt een integrale benadering van patrimonium, energiehuishouding en stadsrenovatie zich op. Binnen een geïntegreerd project kunnen duurzaamheid en energiebesparing bovendien onderdeel zijn van een armoede-, woon- en zorgbeleid.

Uitstraling

Als het landschap de spiegel is van een cultuur dan zijn de inrichting en de vormgeving van dat landschap dat evenzeer. Mensen identificeren zich met de plaats waar zij zich thuisvoelen. De architectuur van een dorp, een stad of een landschap maakt in het beste geval deel uit van een collectief gedragen identiteit. Ze bepaalt het imago en de uitstraling van een regio naar de buitenwereld. Voor Vlaanderen is die uitstraling dubbel en zelfs tegenstrijdig. Er is enerzijds het Vlaanderen van de historisch gegroeide en verankerde kunststeden. Het Vlaanderen met de rug naar het heden. Een Vlaanderen ook dat hoog scoort in toeristische rankings.

Anderzijds is er het Vlaanderen van de lintbebouwing, de ruimtelijke chaos en de uiteenwaaierende verkavelingen. Het is een moeilijk grijpbaar Vlaanderen omdat identiteit en bijgevolg uitstraling ontbreken.

Hedendaagse architectuur krijgt in citymarketing een steeds grotere rol toebedeeld. Steden als Barcelona, Bilbao, maar ook de Zwitserse steden zetten daar hoog op in. Hedendaagse architectuur en vormgeving schijnen perfect geplaatst om zich een jonger en vooral dynamischer imago aan te meten, om in te spelen op nieuwe behoeften en maatschappelijke veranderingen. Het is in die zin dat ViA een lans breekt voor het bouwen van een landmark voor Vlaanderen. Als teken van aanwezigheid en uitstraling. Dat is gewaagd en ambitieus, maar ontbeert betekenis als die landmark geen onderdeel is van een geïntegreerd, ruimtelijk project. Zonder zorg voor de publieke ruimte schiet een landmark zijn doel voorbij. Hedendaagse architectuur is niet goed of bijzonder omdat ze hedendaags is, wel omdat ze geïntegreerd is. Een landmark zonder relatie met de omgeving is als een brug zonder verbindingsweg. De enige identiteit die ze creëert is die van de ongeloofwaardigheid.

Dit neemt niet weg dat een gebouw als landmark mogelijk een proces in gangzet dat op het niveau van infrastructuur en stedenbouw architectonische kwaliteit genereert. Het landmark is hier niet het uitgangspunt of het doel, maar hoort bij een geïntegreerd project voor bijvoorbeeld de hertekening of de verdere uitbreiding van de verkeersinfrastructuur in Vlaanderen. Zo'n geïntegreerd infrastructuurproject kan een bijdrage leveren aan de symbiose tussen weg en leefomgeving en aan een grotere uitstraling en herkenbaarheid voor Vlaanderen als ruimtelijk geheel.

5. Het geïntegreerd project als dienstbaar instrument bij de beleidskeuzes 2009-2014

“Om de integrale kwaliteit van de ruimtelijke omgeving te bevorderen, zal de overheid zich als opdrachtgever moeten toeleggen op een architectuur van dienstbaarheid.”¹⁶, stelt de Vlaams Bouwmeester in de beleidsnota 2005-2010. In deze architectuur van de dienstbaarheid vormt het geïntegreerd project de maatstaf voor kwaliteit. Dit gaat minder over regels of wetten, maar meer over een houding, een commitment of engagement om maatschappelijk waardevolle en noodzakelijk projecten op een geïntegreerde wijze aan te pakken.

De voorbije legislatuur maakte de Vlaamse Regering er een speerpunt van de achterstand in de schoolinfrastructuur weg te werken. Het team Vlaams Bouwmeester, het Vlaams Architectuurinstituut, de architectuurscholen en -departementen van de Vlaamse universiteiten, maar ook antropologen en pedagogen werden aangesproken om die inhaaloperatie breed en grondig te onderzoeken en te onderbouwen. Nu komt het eropaan deze ‘Operatie Scholenbouw’ blijvend te actualiseren en ook te integreren in andere beleidsopties, zoals stadsvernieuwing, sociale integratie, buurtwerking of het ontwikkelen van brede scholen die precies de grens tussen school en de rest van de samenleving proberen doorbreken. Naast de scholen dringen er zich andere beleidsdomeinen op. Er is de infrastructuur, de leefkwaliteit, de zorg, etc. Opnieuw is het primordiaal de onderlinge afhankelijkheid van deze domeinen te erkennen en te onderschrijven.

Infrastructuur

Plannen als *Bereikbaar Vlaanderen* en het door ViA gelanceerde *Slimme draaischijf Europa* proberen een denkkader uit te lijnen voor de mobiliteit in Vlaanderen. Denken over mobiliteit kan nooit enkel economisch zijn, het heeft een duidelijke ruimtelijke en ecologische component. Hoe beter alle

aspecten van mobiliteit op elkaar afgestemd zijn, hoe meer de mobiliteit op de toekomst gericht is. In een realiteit van dichtslibbende wegen, bestaat er een dwingende eis te kiezen voor milieuvriendelijke vervoersmiddelen en voor een aangepaste infrastructuur. Het doortrekken van tramlijnen, zoals tussen Hasselt en Maastricht, de verbreding van kanalen en de aanleg van spoorwegverbindingen zijn daarvan een onderdeel.

Milieuvriendelijk transport dwingt tot de ontwikkeling van architectuurmodellen waarbij stedenbouw en mobiliteit elkaar duurzaam versterken en die zich vertalen in andere, slimmere woon- en werkconcepten. De ruimtelijke zorg voor de inplanting van infrastructuur en van drukke wissels waar verschillende vervoersmiddelen als bus, trein, auto en vliegtuig op elkaar aansluiten (multimodale transferia) vraagt om een breed beleidsplan waar de koppeling van vervoersmiddelen en de opbouw van kennis over logistiek met toegevoegde waarde van cruciaal belang zijn.

Hier ligt een boeiende taak voor de ontwerper als onderzoeker. Infrastructuur is nooit zo maar infrastructuur, het is ook altijd architectuur. Door het aftasten van terreinen, door het in kaart brengen van verkeersstromen kan het ontwerpmatig onderzoek aan het licht brengen hoe infrastructuur te verzoenen is met het landschap, de stedenbouw en de architectuur¹⁷. Op die manier knaagt infrastructuur niet alleen aan de open ruimte, maar slaagt ze er ook in nieuwe natuur te creëren. Of in een verstedelijkte omgeving: een vernieuwd stedelijk landschap. Het is niet overdreven te beweren dat iedere nieuwe infrastructuur pas verantwoord is als ze de kwaliteit van de ruimte opwaardert en bijdraagt aan de ontwikkeling van een landschappelijke landmark.

Leefkwaliteit

Hoewel leefkwaliteit een essentieel doel is van architectuur, bestaat er een grotere consensus over de schoonheid van de natuur dan over die van verstedelijkt gebied. Zeker suburbane zones worden ronduit als lelijk ervaren. Wie er niet woont, rijdt er liefst zo snel mogelijk door. De impact van

architectuur op het sociale leven is nauwelijks te meten, maar architectuur kan wel de ruimtelijke voorwaarden scheppen voor ontmoetingen op alle niveaus.

De idee *Groen stadsgewest* wil de band tussen stad en omliggend land strakker aanhalen. Dit veronderstelt het ontdekken en het grijpen van opportuniteiten die verscholen liggen in de op het eerste zicht negatieve conditie van het sterk verstedelijkte en versnipperde Vlaamse land. Het vraagt ook ontwerpen voor een ‘groene stad’ of ‘nieuwe natuur’, al dan niet in combinatie met ‘slim & duurzaam wonen’, waarbij multifunctionele groene ruimtes de synthese vormen tussen infrastructuur, architectuur, landschap, natuur, recreatie en landbouw.

Om de leefkwaliteit binnen de stad op te waarderen en te streven naar zogenoemde ‘sociaal warme steden’¹⁸ zal onder meer aandacht moeten gaan naar het herstel van het stedelijke sociale weefsel en de heropbouw van de infrastructuur die erbij hoort. Binnen de stad spelen culturele instellingen daarbij een bijzondere rol. Vlaanderen investeerde de voorbije jaren fors in theaters, maar op vlak van musea en wetenschappelijke instellingen – toch de kroonjuwelen van een regio – hinkt het achterop ten opzichte van het buitenland. Bij de hertekening van de bestaande musea is het niet alleen een zaak van de internationale uitstraling te vergroten, ook de verbinding met de stad, haar bewoners en de periferie moet gemaakt worden. Musea en andere culturele instellingen hebben niet alleen een toeristisch-economische waarde, maar bepalen via hun architectuur en ruimtelijkheid mee de leefkwaliteit van een stad. Het *Innovatief cultuurtoerisme* en de *Congresregio Vlaanderen* waar ViA graag naar verwijst, zijn daarom nooit puur toeristisch-economische verhalen. Ze bevatten een essentiële, architecturale component die te vaak op de achtergrond blijft.

Deze opwaardering van de stedelijke leefkwaliteit krijgt een extra dimensie in Brussel. Niet alleen is er de bijzondere politieke structuur waarbinnen de verhouding Vlaanderen-Brussel zich manifesteert - met Brussel als eigen gewest - er is ook het pertinent negatieve imago van Brussel in een

breder Vlaanderen. Toch is de aanwezigheid van een zo internationale en zo metropolitane stad als Brussel in Vlaanderen vooral een troef. Brussel is een uitzonderlijk laboratorium van hedendaagse stedelijkheid, een uitdagend geïntegreerd project op zich. Het complex samengaan van woon-, kantoor-, bestuurs- en Europese hoofdstad en de multiculturele bevolking, zorgt voor een unieke stedelijkheid die materieel een vorm moet krijgen. Door de bouw van onder meer exemplarische cultuurinfrastructuur, die internationale uitstraling en lokale ontmoeting bundelt, kan Vlaanderen samen met de Vlaamse Gemeenschapscommissie een positieve bijdrage leveren aan de stedelijke leefkwaliteit in Brussel.

Zorg

In tegenstelling tot de goede reputatie van de medische zorg en het geneeskundige onderzoek in Vlaanderen, is de infrastructuur van die zorgsector zelden een toonbeeld van innovatie en visie. Zeker nu de zorgverlening grote en ingrijpende transformaties ondergaat, zoals schaalvergroting en verschuiving van functies, dringt een architectuur-reflex zich op. ‘Zorg voor architectuur, architectuur voor de zorg’ is geen loze slagzin. Het houdt verband met de rol van de overheid als zorgverlener, als opdrachtgever en als bewaker en eiser van kwaliteit.

Steeds grotere ziekenhuizen ontwikkelen zich in de rand van de stad. Deze schaalvergroting stelt niet alleen problemen van leesbaarheid en management, ook de algemene toegankelijkheid, de ontsluiting, de interne en externe mobiliteit werpen extra moeilijkheden op. Maar architectuur is hier niet enkel de technische richtingaanwijzer bij complexe verkeersknopen. Architectuur en ruimtelijke vormgeving kunnen in deze exploderende schaal van zorgverlening weer menselijkheid, welbehagen en welbevinden brengen.

De toenemende thuiszorg leidt dan weer tot een bevraging van de architectuur van het wonen en van het rust- en verzorgingstehuis. Het is aan architectuur om meer dan een functionele oplossing te bieden.

Doordat mensen langer thuis blijven, dringt er een deel ziekenhuis binnen in de privé-woning en veranderen de rust- en verzorgingstehuizen meer in ziekenhuizen dan in tehuizen. Vergelijkbare mutaties van gebouwen en infrastructuur of eisen van toegankelijkheid duiken op in voorzieningen van jeugdzorg of alternatieve detentie. ‘Architectuur van de zorg, zorg voor architectuur’ heeft nood aan een algemeen actieplan waarbij de kwaliteit van de zorginfrastructuur wordt gedefinieerd, gevestigd en verbeterd.

6. Aanbevelingen en acties

Een beleid veronderstelt acties. De Vlaamse Overheid mag dan sectoraal georganiseerd zijn, architectuur doorsnijdt veel bevoegdheden. Vandaar de noodzaak van een geïntegreerde, projectmatige aanpak en het pleidooi voor de ontwikkeling van een architectuur-reflex en een bredere architectuurcultuur.

De kracht en het elan van het architectuurbeleid is niet alleen meetbaar aan het engagement dat de Vlaamse Overheid neemt in de instellingen en instituten die rond de productie, sensibilisering en het behoud van architectuur werken, maar ook aan de financiële middelen die daartegenover staan. Om dit commitment nadrukkelijker te onderschrijven en om het architectuurbeleid zichtbaar te herlanceren, heeft Vlaanderen baat bij een landelijk, wervend architectuurproject, met als mogelijke thema's:

- Wonen voor iedereen en voor altijd: zelfstandig wonen, betaalbaar wonen, Kangeroewoningen, sociale huisvesting.
- Zorg voor architectuur, architectuur voor de zorg: een programma rond architectuur van de zorg en de medische sector.
- Architectuur en Onderwijs: verderzetting van het inhaalprogramma rond de school van de 21^e eeuw. (cfr. *Beleidsnota 2005-2010* van de Vlaams Bouwmeester.)
- Symboolacties: architectuur een plaats geven in grote culturele en sportieve manifestaties, of in de '100-jarige herdenking van 1914-1918'.

Dergelijke initiatieven bieden niet alleen de gelegenheid architectuur te betrekken bij een geïntegreerd project, ze kunnen ook de start vormen van een duurzame stedelijke of regionale ontwikkeling.

Naast dit algemeen, wervende project is het aan de verschillende sectoren of beleidsdomeinen om architectuur te implementeren als bemiddelaar tussen uiteenlopende maatschappelijke ambities.

Doorstart Vlaams Bouwmeester en Vlaams Architectuurinstituut

Zowel het team Vlaams Bouwmeester als het Vlaams Architectuurinstituut botsen op financiële en operationele beperkingen die hen remmen in de realisatie van hun maatschappelijke doelstellingen. Een uitdrukkelijk commitment van de Vlaamse Overheid, met een heldere onderschrijving van deze doelstellingen, en het vrijmaken van de gepaste middelen vormen een eerste, belangrijke stap naar een geloofwaardiger architectuurbeleid.

Publiek opdrachtgeverschap

De Vlaamse Overheid is steeds minder zelf bouwheer en steeds vaker partner in Publiek-Private Samenwerkingen. Deze veranderde realiteit, die zich ook doorzet in onderhandelingen met promotoren, leasingoperaties en verschuivende eigenaarsstatuten, dwingt tot een actualisering van de rol van de overheid als voorbeeldig opdrachtgever. Afdwingbare protocols en/of procesbeheersing, met onder meer de aanstelling van kwaliteitsregisseurs bieden een garantie op kwaliteitsvolle architectuur. Het is essentieel dat de Vlaamse Overheid de missie van de Vlaams Bouwmeester in het licht van deze PPS-constructies scherpstelt.

Binnen stedenbouwkundige en architecturale projecten die betekenisvol zijn voor de versteviging van de ruimtelijke en sociale cohesie moet de Vlaamse Overheid zich extra profileren als voorbeeldig opdrachtgever. De sector van de zorg, met de bouw of uitbreiding van ziekenhuizen, rusthuizen en scholen, net zoals de sociale woningbouw zijn hierin precair. Niet alleen zijn het projecten die mensen moeten omarmen en verwarmen, maar door ze energiezuinig te maken en ze duurzaam aan te pakken, zijn ze op alle vlakken sociaal.

Cultuur: communicatie en actie

In de ontwikkeling van geïntegreerde, culturele projecten rond reflectie over architectuur heeft het Vlaams Architectuurinstituut het voortouw genomen. Het beleidsplan 2010-2013, net als de missie¹⁹ van het Vlaams Architectuurinstituut benadrukt het belang van sensibilisering en omkadering, van participatie en verbreding van het draagvlak voor hedendaagse architectuur. Het huidige statuut van kunstesteunpunt, een werking die noodzakelijk is voor de architectuursector, volstaat om hier aan te voldoen. Er zijn geregelde en diverse vormen van gerichte communicatie nodig om de soms complexe inhoud van het thema architectuur op een bevattelijke wijze uit te dragen. Dit kan enerzijds door de productie van cultuurproducten als tentoonstellingen, websites, lezingenreeksen en documentaires, die erop gericht zijn de kennis over architectuur te verspreiden, en anderzijds door duurzame producten als publicaties, lessenspakketten, toeristische routes of films, bedoeld om de kennis over architectuur blijvend vast te leggen voor het publiek en zo een opstap te bieden naar de verdieping van de vakkennis voor professionelen.

Maar de realisatie van een gerichte communicatie vraagt niet alleen grondige kennis en expertise over architectuur, er is ook een aangepast budget nodig. Een beleid dat architectuur en ruimtelijke planning erkent als verbindende factoren in een samenleving, moet ervoor zorgen dat de relevante thema's binnen die architectuur niet binnenskamers blijven maar een publiek van niet-ingewijden bereiken.

Professionalisering van cultuurorganisaties

Ook lokale culturele architectuurorganisaties hebben nood aan meer professionalisering en de daarbij horende financiële omkadering. Deze organisaties worden grotendeels gesubsidieerd via het Kunstendecreet. Maar binnen deze regelgeving is een substantieel groeiscenario nodig. Inhoudelijke verdieping, profilering en diversifiëring van de organisaties zijn aan een inhaalbeweging toe, maar die is afhankelijk van de beschikbare middelen en de continuïteit.

Geïntegreerd erfgoedbeleid

Erfgoed wordt verdeeld onder twee bevoegdheden. Deze uiteenrafeling van onroerend erfgoed (Ruimtelijke Ordening) en roerend erfgoed (Cultuur) zorgt in de praktijk voor verwarring en een contraproductieve complexiteit. Wie aan historisch architectuuronderzoek doet, of de restauratie van monumenten op zich neemt of culturele activiteiten rond het architectuurpatrimonium organiseert, wordt geconfronteerd met de nauwe samenhang tussen het patrimonium en de archivalische documentatie ervan. Voor sensibilisering, behoud, beheer en ontsluiting van architectuur(geschiedenis) zijn roerend en onroerend erfgoed van architectuur en stedenbouw gebaat bij een samenhangend beleid.

Een betere afstemming tussen erfgoed- en kunstenbeleid bevordert de werking van de instellingen die op de scheidslijn tussen beiden opereren. Het Centrum Vlaamse Architectuurarchieven (CVAa), dat momenteel onder het Vlaams Architectuurinstituut valt, wordt nu ondersteund vanuit het Archiefdecreet. In 2012 zal het in het Erfgoeddecreet stappen, maar het moet ondertussen de kans krijgen om als expertise- en kenniscentrum zijn actieterrein te verruimen. De voorbije jaren ging de aandacht vooral naar het immateriële erfgoed (smaak, tradities, verhalen over het verleden). Ondertussen zijn er hernieuwde aandacht en middelen nodig voor het documentaire en archivalische erfgoed, onder andere over architectuur.

Uitstraling

De uitstraling van een stad wordt deels bepaald door de rijkdom van haar musea en andere culturele infrastructuur. Verschillende Europese landen investeerden de voorbije jaren fors in die culturele infrastructuur en creëerden zo attractieve trekpleisters in de stad. De renovatie of nieuwbouw van musea waren de aanzet voor de heraanleg van wijken, pleinen en stadsdelen.

Grote musea zoals het Koninklijk Musea voor Schone Kunsten in Antwerpen moeten geactualiseerd worden in de lijn van de Tate Gallery in

Londen of het Prado in Madrid. Een vergelijkbaar project als het Forum in Gent biedt dan weer de kans een bibliotheek opnieuw uit te vinden als hedendaags mediacentrum.

Postgraduaat architectuur

Met verschillende architectuurscholen en de architectuurdepartementen aan de universiteiten heeft Vlaanderen een goed aanbod basisopleidingen. Maar als je wil inzetten op de intellectuele en visionaire capaciteit van architectuur en als je het architecturale denken wetenschappelijk een sterkere onderbouw wil geven, dan ontbreekt het Vlaanderen aan een postgraduaat architectuurschool, die zich kan meten met het Berlage-instituut in Nederland.

Een dergelijke instelling is de ideale plek voor de ontwikkeling en stimulans van ontwerpend onderzoek. Bovendien werkt ze mee aan de internationalisering van het architecturale denken in Vlaanderen.

De Vlaamse Regering steunt al vijf hogere instituten voor schone kunsten en instellingen die een 'excellente hogere kunstopleiding aanbieden'. De oprichting van een postgraduaat Architectuurstudio zou naar analogie met P.A.R.T.S., HISK, de Operastudio en Orpheus Instituut en het PoPoK de nodige kansen bieden om het architectuuronderwijs internationaler te oriënteren en jonge architecten in Vlaanderen in contact te brengen met talent van wereldniveau.

Kunst in opdracht

De inzet van kunst in opdracht gaat veel verder dan het 'verfraaien' van publieke gebouwen door het plaatsen van de spreekwoordelijke kers op de taart. Een beeldende kunstenaar die in een vroeg stadium bij een publiek bouwproject wordt betrokken, kan door eigen vragen en accenten, vanuit zijn of haar specifieke referentiekader, bijdragen aan een rijkere lectuur van de plek. De Vlaamse Overheid dient deze dialoog niet alleen voor het eigen gebouwenpatrimonium consequent te bevorderen, maar moet ook,

door de uitwerking van een structureel opdrachtenbeleid, de daadwerkelijke erkenning van kunst in opdracht als een vast onderdeel van het publieke bouwtraject stimuleren.

FWO & onderzoeksbeurzen voor architectuur

Ook binnen het reguliere academische onderwijs dringt een hervorming van de onderzoeksbeurzen zich op, zodat architectuur, en in het bijzonder ontwerpend onderzoek, kan genieten van de FWO-beurzen.

Patrimoniumbeleid

De huur- en leasecontracten die de komende jaren voornamelijk in Brussel verlopen, vormen de ideale aanleiding voor de Vlaamse Overheid om het eigen patrimoniumbeleid aan te scherpen en haar aanwezigheid in de stad op een architectonisch verantwoorde manier uit te drukken. Dit is goed voor de dienstverlening aan de burger, goed voor het beeld van de overheid, de architectuur en de ruimte in het algemeen.

Door duidelijk te kiezen voor voorbeeldige architectuur in alle maatschappelijke domeinen, de zorg- en onderwijsinfrastructuur in het bijzonder, onderlijnt de overheid niet alleen het imago van de ‘zorgende’ overheid, maar draagt ze ook bij aan de verbetering van het stedelijke leefklimaat.

Ondernemende onderzoekers

Niet alleen ondernemers moeten innovatief zijn, ook onderzoekers moeten ondernemend zijn. Architecten zijn in de praktijk vaak onderzoeker en ondernemer. Alleen wordt het economische potentieel, als spin-off van het dagelijkse architectonische onderzoek, te weinig maatschappelijk gevaloriseerd. Ontwerpmatig onderzoek overstijgt de ad hoc vraag en richt zich meer op algemene en complexe uitdagingen, zoals bijvoorbeeld de organisatie van brede scholen, het bedenken van kangoeroewoningen, het integreren van gebouwen en infrastructuur, van infrastructuur en landschap. Een belangrijke verhoging van de financiële middelen

moet ervoor zorgen dat de kenniscentra nieuwe wetenschappelijke onderzoekscentra en innovatieplatformen ontwikkelen die programma's opstellen voor fundamenteel architectonisch onderzoek naar bijvoorbeeld nieuwe typologieën en duurzaamheid.

De resultaten van dit onderzoek kunnen door reportages, boeken of tentoonstelling ook het grote publiek bereiken.

Competenties aanscherpen

De analyse van Flanders District of Creativity toont aan dat er binnen de *Creatieve industrie* in Vlaanderen²⁰ behoefte is aan de ondersteuning van ontwerpbureaus die buiten reguliere opdrachten, zelf innovatief werken. Maatregelen die de innovatieve competenties van ontwerpbureaus bevorderen, zijn essentieel.

Internationaal groeien

Architectuur- en ontwerpbureaus die innovatief werken en internationaal competitief zijn, moeten extra aandacht krijgen van de overheid. Er bestaan al 'groeitrajecten' met de juiste opleiding en begeleiding om Vlaamse bedrijven internationaal te positioneren, maar waarom komen architecten hiervoor niet in aanmerking? Het Kunstendecreet voorziet wel individuele beurzen voor architecten die zich als kunstenaars profileren, maar dit is niet aangepast aan de juridische statuten waaronder architecten werken.

Aangepaste communicatiemedia zoals tentoonstellingen, publicaties en uitwisselingsprojecten kunnen de internationale uitstraling vergroten. Er moet ingezet worden op de systematische aanwezigheid op internationale fora waar architectuur centraal staat, zoals de architectuur biënnale van Venetië, Sao Paulo, Rotterdam of de wereldexpo's.

Zorg-, wonen- en armoedebeleid

De reductie van energieverbruik en dus van de globale woonkost is fundamenteel voor de betaalbaarheid van het wonen. Energiezuinige

woningen spelen een belangrijke rol in de vervulling van het basisrecht dat wonen is. Dit betekent dat er woonmodellen ontwikkeld moeten worden die niet alleen duurzaam zijn, maar die mee de publieke ruimte vormgeven en zo het sociale verschil maken in een stad of dorp.

De vergrijzing van de bevolking en de atomisering van de gezinnen dwingen dan weer tot grondig onderzoek naar woonmodellen die het langere zelfstandig wonen aanmoedigen. Kangoeroewoningen, en dergelijke, moeten deel uitmaken van de renovatie van steden en verstedelijkte kernen.

7. Besluit

Om de hedendaagse architectuur in Vlaanderen de kans te geven haar maatschappelijke rol te vervullen, is er een globale visie nodig die architectuur bekijkt als een geïntegreerd project. De uitgesplitste beleidsdomeinen met hun administraties en verzelfstandigde agentschappen moeten hiervoor een architectuur-reflex ontwikkelen die er hen als opdrachtgever toe dwingt een project vanuit de relatie met de omgeving en het landschap te bekijken. De realisatie van geïntegreerde bouwprojecten of infrastructuurwerken vraagt een voortdurende afstemming en terugkoppeling. Geïntegreerde projecten stellen zich volledig open. Ze kijken naar de omgeving en ze streven betrokkenheid na. Betrokkenheid van verschillende beleidsdomeinen, maar ook betrokkenheid van opdrachtgever, architect en gebruiker.

Onderbouw van het geïntegreerde project als bouwwerk is het culturele architectuurproject. Het doel van zo'n project is actuele en toekomstige debatten over architectuur en ruimte te voeren, nieuwe kennis te genereren en hiervoor een platform te creëren, op verschillende niveaus te sensibiliseren en de collectieve beeldvorming over architectuur te beïnvloeden. Het is duidelijk dat een geïntegreerd, cultureel architectuurproject een complex project is, waarvoor tot nu nauwelijks geld is voorzien om het in al zijn complexiteit te realiseren. Het is de taak van de overheid om daadkrachtiger dan tot nu gebeurde te investeren in de intellectuele en artistieke ondersteuning van het denken over architectuur en er een prioriteit van te maken deze reflectie naar het grote publiek uit te dragen.

Noten

1 *Een cultuur van ruimte maken. Engagement en Autonomie.* Beleidsplan 2005, Stimuleringsfonds voor Architectuur, Nederland.

2 Lemma 'Architectuur' in: *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal.*

3 *Beleidsnota 2005-2010*, Vlaams Bouwmeester, Brussel, 2005.

4 In 1994 gaf de administratie Cultuur van de Vlaamse Overheid het eerste *Jaarboek Architectuur Vlaanderen 1991-1993* uit. Dit bevatte een reeks uitdagende, vaak kleinschalige gebouwen en een reeks artikels die erg kritisch keken naar het in die tijd onbestaande Vlaamse architectuurbeleid en de zwakke rol van de overheid als voorbeeldig opdrachtgever. De jaarboeken legden een morele onderbouw voor de installatie van de Vlaams Bouwmeester.

5 In 1999 richtte de Vlaamse Overheid binnen de administratie (AZF) het team Vlaams Bouwmeester op met als opdracht: "Vanuit een langetermijnvisie, in goed overleg met de verschillende administraties en met de extern betrokken partijen, bijdragen tot de beleidsvoorbereidingen en de beleidsuitvoering van het architecturaal beleid van de Vlaamse Gemeenschap, teneinde een architecturaal kwalitatieve leefomgeving (gebouwen, infrastructuur, landschapsingrepen,...) in Vlaanderen te helpen creëren."

6 De culturele betekenis van architectuur, onder meer geïnitieerd door het kunstencentrum deSingel, werd verbreed met de oprichting van het Vlaams Architectuurinstituut. Als steunpunt voor eigentijdse architectuur verstrekt het VAI informatie en biedt zich aan als inhoudelijke gesprekspartner voor allerlei acties rond hedendaagse architectuur. Het VAI sensibiliseert zowel professionelen, onderzoekers, media en overheden, als het brede publiek voor hedendaagse architectuur. In de schoot van het VAI werd ook het Centrum voor Vlaamse Architectuurarchieven opgericht, een kenniscentrum dat landelijke instellingen met architectuurarchieven adviseert.

7 De eerste *Dag van de Architectuur* vond plaats in 2002.

8 Zie verder

9 Council Resolution (2001/C73/04)

10 Council Resolution (2008/C319/05)

11 Op architectonisch vlak biedt de Open Oproep het voordeel dat de publieke opdrachtgevers vijf teams kunnen kiezen uit een pool van architecten, die elk een ontwerp maken. Dit levert het grote voordeel op dat de opdracht bestudeerd wordt door vijf architectenteams en dat de opdrachtgever kan kiezen uit vijf alternatieven.

12 De Vlaamse kunststeden zijn Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent, Leuven en Mechelen.

13 *Besluit beleidsnota Economie, Ondernemen, Wetenschap en Buitenlandse handel.* (<http://jsp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2004-2005/g94-7.pdf>)

14 In de rangschikking van Europese regio's doet Vlaanderen het vandaag niet slecht, maar ook niet schitterend. Qua Bruto Binnenlands Product staat het op de 25e plaats van 125 Europese regio's. Vlaanderen wil beter omdat de uitdagingen voor de toekomst op het gebied van demografie, globalisering en milieu enorm zijn. Tegen 2020 wil Vlaanderen excelleren op elk maatschappelijk domein: wetenschappelijk, economisch, ecologisch, onderwijskundig, sociaal, internationaal en bestuursmatig. Dat is een ambitieuze doelstelling. Om die te bereiken is er nood aan enkele grote doorbraken, fundamentele omwentelingen die de toekomst van Vlaanderen voorbereiden.

15 Cfr Flanders District of Creativity (FDC), een ambitieus plan dat met gerichte acties de Creatieve Industrie in Vlaanderen, waaronder het architectuurbedrijf, wil aanzwengelen. De maatschappelijk rol van de creatieve industrie heeft te maken met de belangrijke meerwaarde die ze levert in het dagelijks leven. Stellen we ons de maatschappij voor zonder creatieve industrie, er zou in dat geval veel meer sprake zijn van standaardisatie en vervlakking. De creatieve industrie is niet enkel belangrijk voor de doorsnee consument. Ook steden en bedrijven hebben baat bij goed ontwikkelde creatieve industrie bedrijfstakken.

16 *“Een dienstbare architectuur is niet slaafs of onderdanig. Ze past zich in, niet door te verdwijnen of vormelijke kenmerken kritiekloos te kopiëren, maar door bestaande gebouwen en infrastructuren op te nemen in een nieuw verband. Een dienstbare architectuur stelt zich ter beschikking. Ze dient en is doelmatig in de dubbele betekenis van dat woord. Enerzijds is ze aanhoudend bruikbaar. Ze evolueert met de veranderende behoeften, blijft aanwendbaar en vormt op die manier een bestendig gerief.*

Anderzijds stelt ze zich ten dienste van een ruimer doel.

Ze is de motor van een meer omvattende verandering en ontleent haar inhoud aan de kansen die ze creëert. Haar kracht schuilt in de bijdrage die ze levert aan haar omgeving. Haar bruikbaarheid komt voort uit haar toegankelijkheid en geeft betekenis aan het maatschappelijke verband waarin ze opereert.” uit de *Beleidsnota 2005-2010*, Vlaams Bouwmeester, Brussel, 2005.

17 ‘Het landschap als opgave’ en ‘De infrastructuur als publieke ruimte’, in: *Beleidsnota 2005-2010*, Vlaams Bouwmeester.

18 Cfr. ViA

19 Missie van het VAI: Het Vlaams Architectuurinstituut wil sensibiliseren omtrent cultureel maatschappelijke aspecten en de meerwaarde van eigentijdse architectuur door aangepaste informatie en activiteiten aan te bieden.

20 Studie rapport Tine Maenhout, Isabelle De Voldere, Jonas Onkelinx, Leo Sleuwaegen, December 2006. Zie ook bijlage ARCHITECTUUR en de meerwaarde van INNOVATIE, pagina 13.

Colofon

Initiatiefnemers:

Team Vlaams Bouwmeester
Boudewijnlaan 30
1000 Brussel
T +32 (0)2 553 74 00
F +32 (0)2 553 75 00

Vlaams Architectuurinstituut
Jan Van Rijswijcklaan 155
2018 Antwerpen
T +32 (0)3 242 89 70
F +32 (0)3 242 89 79

Hebben bijgedragen aan het tot stand
komen van deze nota:

Matthias Blondia
Linda Boudry
Tine Hens
Dries Lips
Joris Scheers
Marcel Smets
Katrien Vandermarliere
Adinda Van Geystelen
Tony Van Nuffelen
Koen Van Synghel
Sara Vermeulen

Fotografie omslag:

Niels Donckers

Uitgave mei 2009

De nota is ook te downloaden via de
websites www.vlaamsbouwmeester.be en
www.vai.be